

nehenno ve, da ni imel zaresne priložnosti: njemu je bila nedostopna, vsakršno pričakovanje, da bo izbrala njega, je bilo brezupno: »In nobena taktična varianta ali dodatno intenziviranje pritiska ne bi na tem ničesar spremenila, naj bi še toliko poskušal: bolj ko bi se po vsej sili trudil na tisti edini način, kot pač zna, prej bi jo bil opozoril na svoje usodne pomanjkljivosti in ji začel iti samo še na živce . . .« (str. 86).

Druga linija Borisove kontemplacije ne poteka več v razkrivanju najmanjših, a hkrati odločujočih medsebojnih odnosov; meditacija postane radikalnejša: introvertno lušči sestavine osebnosti, v spoznavanju samo-zavesti, toka misli, polarnosti karakterja. Zavest se začne spraševati o sestavinah osebnosti na način strožje eksaminacije samega sebe, svoje substance: razkrije se kot »nenavadno poudarjeno in izstopajoče nagnjenje h kontemplaciji, k pasivnemu meditiranju in sanjarjenju . . .« (str. 87). V območju čiste kontemplacije, njene zamaknjenosti ni prostora za ničesar drugega, nič ni važnejšega od nje; predvsem pa ni zmožnosti resnične zbranosti za svet zunaj sebe: v trenutkih vizije o sebi presega zanesenost, samozavest, vera v lastno sposobnost, vzvišenost nad drugimi, resnične zmožnosti; domnevati si sme celo skorajšnjo družbeno uveljavitev in uspeh, kajti s formatom svoje osebnosti sme računati na neverjetna, zaslepljujoča priznanja ljudi kot edini naravni in tudi edini pravični ekvivalent, za vse, kar bodo prejeli od njega. To pa se dogaja le v njegovi »sanjski deželi, v kateri stvarnost brez odpora popušča njegovi želji in kjer jo je mogoče neomejeno prena-rejati, fantastičen blišč in sijaj, priljubljenost, občudovanje in slavo, pa tudi temu primerno materialno povračilo.« (str. 90). Kritični trenutki kontemplacije zahtevajo verifikacijo svojih pričakovanj: iščejo minimalna znamenja o obstoju ustreznih objektivnih korelatov

kot potrditvi skladnosti stvari s spoznanjem. Od tod izzvanost k akciji, v samopotrditev v dejanju; poizkus še ne pomeni tudi pravega rezultata: poti iz spoznavne ekstaze, vizije, v praktično dejavnost, stvarnost, ni. Borisova edina resnica o njem, o njegovem dokončnem porazu, je pozabljeno spoznanje, da temelji njegova visoko leteča domišljija na samovoljnih sklepih, odmišljanju stvarnosti: objektivno stanje stvari, dejstva, jo absolutno pobijejo.

Krambergerjev Fant je utemeljen v svoji »fantovskosti«, v odsotnosti zrele močnatosti, a z intencijo v dosego le-te: s kar se da prenikavimi variacijami refleksij o usodnosti fantovstva v odnosu do ženske spozna bralec meditativno pot odmika od infantilnih vizij v zunanjo akcijo. Te v tekstu ni in bi bila tudi odveč. Šele odsotnost akcije omogoča Marijanu Krambergerju radikalno in lucidno kontemplacijo o vzroku njene odsotnosti. To pa je že hermetični krog: bralec more samo evidentirati niansiranost razmerja med dvema protagonistoma; skozi refleksijo spoznavamo razvoj odnosa in hkrati udeležbo v odnosu, vendar je končno stanje že vnaprej jasno, potrebna je samo analiza poti.

Marijan Zlobec

TONE KUNTNER, MRTVA ZEMLJA

Uvodne pesmi tretje Kuntnerjeve zbirke* vsebujejo pravzaprav celoten kompleks razmerij, ki so značilna za njegovo poezijo. Pesnik izhaja iz doživljanja narave, pri čemer se ne more prepustiti estetskemu uživanju, čustvom ugodja ali čemu podobnemu, kar je najbolj običajno pri upesnjevanju take motivike. Zgodi se obratno: narava ne

* Tone Kuntner, Mrtva zemlja; opremil in ilustriral Ive Šubic; MK, Ljubljana 1972.

ostane avtonomen pojav, ampak ga takoj poveže z ljudmi, ki jo naseljujejo in obdelujejo. Že v prvi pesmi zbirke se pojavijo vprašanja, ki nakazujejo položaj slovenskega kmetstva; le-to je osrednja tema Kuntnerjeve poezije. Avtor spremlja spremembe, do katerih je prišlo na podeželju, in ne ostaja ravnodušen do njih. Vzroke za njegovo občutljivost je treba iskati v avtobiografskih dejstvih, o katerih tudi sam spregovori. Pesnik namreč izhaja iz kmečkega okolja; njegova življenjska pot ga je ločila od neposrednega kmetstva, za katerega je značilna apatičnost, določena mera fatalizma, obup in — gledano v celoti — propadanje. V prizadevanju, da bi ga preprečil, se pesnik nagiba k možnosti nekakšne kolektivne akcije, ki pa sploh ne temelji na konkretnih načrtih, marveč je čustveni izraz želje po kakršnem koli dejanju, samo da bi se neugodni položaj spremenil. Eno takšnih, čeprav posrednih dejanj, je tudi njegova poezija, ki postaja socialno-kritičen protest ob sedanjem razkroju podeželja, v katerem ni mogoče prezreti znamenj hrepenenja po vaški patriarhalnosti.

Največ pesmi je zasnovanih kot kratke realistične podobe iz kmečkega življenja. V njih se srečujemo z ostarelima zakoncema, katerih otroci so odšli z vasi; z gospodarjem, ki je ostal prav tako brez nasledstva na kmetiji; s stradajočo starko; z osamljenim kmetom, ki naredi samomor; z družino, katere člani so se razšli kot zdomci ali kako drugače, toda vedno iz materialnih razlogov; z razpadajočimi hišami brez stanovalcev — skratka: pesnik prikazuje tragične primere, ki pričajo o izumiranju vasi. Nekaj pesmi sloni na že omenjenemu doživljanju narave v različnih letnih časih, ki vedno nakazuje ali simbolizira kmečko usodo.

Kuntnerja vznemirjajo predvsem primeri posameznih kmetov, razglabljanje o socialno-ekonomskih vzrokih ga ne zanima, čeprav nekajkrat omenja nemogućnost rešitve kmečkega vprašanja s

pomočjo tehnike ali religije, kar je nekoliko presenetljiva poteza, če upoštevamo, da pozna svet sodobne civilizacije in ne najde v njenih okvirih morebitne rešitve. Tudi pri njem se pojavlja nagibanje k fatalizmu, do katerega je prišlo, kot se da sklepati iz zadnjih pesmi zbirke, kjer govori naravnost o svojih občutjih sredi mestnega sveta. V skrajnem primeru ne povezuje več posameznih pojavov, ki so značilni za propadanje kmetstva, s konkretnimi socialnimi vzroki, ampak se mu zdijo posledica maščevanja zemlje same, ki je nihče ne obdeluje.

Nekoliko utopično se končuje pesem Oj, ko ne bi bilo nobenih cest, kjer se nezavedujoče kaže želja po ločevanju civilizacijskega in kmečkega sveta. Takšna ideja domačijstva je nedvomno posledica pesnikove naraščajoče prizadetosti. V drugi polovici zbirke je kmečka tematika razširjena z motivi zdomstva in izseljenstva; vedno pa je v ospredju hrepenenje po domovini in zavest, da se večina ne bo več vrnila, kar povzroča čustveno prizadetost pri tistih, ki so se odselili, kot pri tistih, ki so ostali na domači zemlji. V tem odseljevanju vidi pesnik enega glavnih problemov slovenstva, hkrati poskuša določiti nacionalno karakteristiko, ko odkriva ambivalentnost na različnih področjih narodove eksistence.

Zadnje pesmi zbirke se spet približujejo osebno-izpovedni liriki, ne da bi ga zanimal lastni intimni svet, temveč samo njegova nevklučenost v način življenja mestne civilizacije, katere končna posledica je izpoved nemoči.

Poezija Toneta Kuntnerja predstavlja zlasti s svojo kmečko tematiko varianta socialno-realistične lirike, drugi motivi ostajajo na obrobju. Znotraj osrednje teme se pojavljajo tudi manj izrazita mesta, še posebno tedaj, ko se poskuša dvigniti nad socialne motive, kar dokazuje njegov pesniški izraz, ki je sicer hoteno preprost in sledi tradiciji ljudske pesmi. Morebiti je avtor že začutil potrebo po uvajanju drugačnih

pesniških postopkov, saj je uporabil nekatere možnosti, ki jih omogoča pesem v obliki pisma in pesem v obliki otrokove domače naloge, kar je znano iz predvojne socialno-realistične poezije.

Marjan Dolgan

PAVLE ZIDAR, SIZIF MEČE OUT

(Založba Obzorja 1973, opremil Miloš Volarič, 152 str.)

Že ob zapisu k Zidarjevemu tekstu *Moji besi* (Sodobnost 1972 št. 11) smo zapisali, da »prozni tekst zapušča okvire fabulativne proze; s tem pa prehaja način deskriptivne fabulistike v introspektivno meditacijo...« Zdi se, da hoče Pavle Zidar zavestno zapustiti in preseči avtorjevo suverenost nad svojim tekstom z refleksijo in avtorefleksijo svojih literarnih likov. Kot avtor, zapisovalec literarnega teksta, ostaja Pavle Zidar nenehni kontrolor svojega teksta; literarnega dogajanja in notranjega toka pripovedi z zmožnostjo retrospektiv in miselnih skokov v prihodnost. Temu, lahko bi rekli tradicionalnemu načinu pisanja, se »nezavedno upira« Tujec, s poizkusom refleksije in avtorefleksije, z razmišljanjem o temeljnih eksistenčnih kategorijah: o smrti, rojstvu, smislu bivanja in delovanja... Razmišljanje in samorazmišljanje pomenita v Zidarjevem tekstu pravzaprav že filozofski traktat, za literarno dogajanje-fabulativnost teksta skoraj nepomemben. Zato tudi sprejemamo za temeljno lastnost Zidarjevega proznega teksta *Sizif meče out* poizkus avtorjevega umikanja iz obvladljivosti literarnega teksta in hkrati poizkus osvoboditve literarnih likov na način refleksije in avtorefleksije. Zato tudi more biti ime nosilcu razmišljanja in seberazmišljanja Tujec, kar pomeni toliko kot neznan, nepoznan, abstrakten, šele stopajoč v odnos do stvari in v svet. Skozi tujestvo se začenja odnos

približevanja literarnega lika k stvarnem in hkrati k sebi samemu: šele s tem, da me nihče ne pozna, se lahko sprašujem o drugih in sebi po svoje, ne da bi bil ob tem odvisen od kogarkoli; človek mora postati tujec vsem in tudi sebi, da je svoboden, da se zapre vase in se hkrati sebi odpre. Šele sedaj, na ravni tujčevskega odmika od stvari in drugih literarnih likov, se more Tujec osvoboditi sebe določujočih in uklepajočih razmerij: sedaj more postati misel zase. Preobrat iz akcionalizma literarnih likov v kontemplacijo, dialoga s fabulotvorno funkcijo v monolog se ne dogaja samo znotraj literarnega teksta v celoti, sicer bi ne bili mogli govoriti o temeljni dvojnosti pisateljevega pisanja. Sprememba se dogaja hkrati v literarnem liku in pisatelju samem: identificira se s Tujcem na način dvojne avtorefleksije: pisatelj kot pisatelj, literarni lik kot literarni lik. Šele sedaj, po množici literarnih tekstov, se more Pavle Zidar začeti radikalno in primarno spraševati o sebi in svojem pisanju, o načinu spraševanja literarnega lika o njem samem. Literarni lik Tujec se nenehno sprašuje o sebi, ne da bi se zavedal, da se hkrati sprašuje o sebi kot literarnem liku, kot fiktivni, izmišljeni kreaciji. Kvazi realni Tujec tendira k pravemu življenju, a ne ve, da nima zunajliterarne eksistence.

Radikalni premik v človekovem življenju, zlasti v mišljenju, se dogodi po mnenju Pavleta Zidarja v štiridesetih letih. »Tja do štiridesetega še prenašajo življenje kot tako-kot življenje. Navadiš se živeti. Ne sprašuješ preveč po pomenu. Če že, potem se z romantično ali cinično frazo odpraviš kam stran od tega drugega srca, ki začne biti vztrajneje po štiridesetem. Začenja se s prvimi posledicami in odpovedmi. Ne smeš več živeti, kakor si živel, če hočeš živeti. Strese te ta preprosta ugotovitev. Nekaj si obrabil, in če boš obrabljal dalje: z bogom. Kaj zdaj? Navada živeti te pripravi do vseh odpo-